

РОЗДІЛ 1

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦЯ ЄРЕМІЇ ЛОМНИЦЬКОГО,

ЧСВВ

1.1. Родинний вплив на формування свідомості отця

Отець Єремія Ломницький, ЧСВВ народився 8 лютого 1860 року в селі Кавсько, що належало до Дрогобицького деканату Перемиської єпархії, в сім'ї місцевого пароха о. Михайла та Марії з роду Гащиць. При хрещенні, яке відбулось 12 лютого в церкві св. Параскеви, найстарший син отримав ім'я Іван в пам'ять святого Йоана Золотоустого. Сам обряд здійснив рідний брат о. Михайла, парох села Горущко о. Іван Ломницький. Хресними батьками були о. Микола Івасівка з села Більче та Любіна Шептицька з Кавсько¹.

У священничій сім'ї Ломницьких крім Івана було ще шестеро дітей: Любіна, Корнелія, Антоній, Ніль-Богдан, Сава та Ольга². Очевидно, що вже сама атмосфера, яка панувала в цій родині сприяла розвитку духовних цінностей, які з дитинства намагались виховати в своїх дітях батьки. Тому їх глибока релігійна свідомість стала подальшою формацією, що мала вплив на вибір майбутнього стану, зокрема синів, які всі обрали шлях священничого служіння, продовживши тим самим славу традицію роду Ломницьких, який дав Українській Греко-Католицькій Церкві чимало священників. Однак після несподіваної смерті о. Михайла 15 травня 1871 року³ підтримкою для сім'ї став о. Іван Ломницький⁴, який зобов'язався духовно та матеріально дбати про родину свого покійного брата.

¹ Особова справа о. Єремії Ломницького, ЧСВВ. Метрика хрещення // Центральний державний історичний архів України у Львові (далі ЦДІАУЛ), ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 1.

² Див: Додаток № 1.

³ Див: *Шематизм Перемиської єпархії* 1873, с. 159.

⁴ Отець Іван Ломницький народився 1807 року. Ординований в 1831 році. Парох села Горущко, Дрогобицького деканату, Перемиської єпархії. Також вислужений декан Жукотинський, Радник

Після закінчення початкової школи Іван Ломницький з 1870 по 1873 роки навчався в Львівській академічній гімназії⁵, згодом продовжив своє навчання в реальній гімназії імені Франца Йосифа в м. Дрогобич. У 1876 році поступив до вчительської чоловічої семінарії у Львові, яку закінчив через чотири роки із свідоцтвом, що давало йому право навчати в публічних школах⁶. 1880 року Іван Ломницький був направлений працювати на посаду вчителя в шестикласну публічну школу з польською та українською мовами навчання села Козарі Рогатинського повіту Станіславівського воєводства⁷. Однак 26 вересня 1882 року на його особисте прохання Окружна шкільна рада звільнила Ломницького від подальшого виконання обов'язків⁸. Причиною відходу з праці став його намір вступити до єдиного в Українській Греко-Католицькій Церкві монашого Чину св. Василя Великого, реформа якого розпочалася під проводом Товариства Ісуса саме цього року⁹.

Єпископської консисторії. Помер 1888 року // На основі Шематизмів Перемиської єпархії за 1860 р, с. 15 та 77, за 1889 р, с. 245.

⁵ Львівська академічна гімназія – найстарша українська гімназія в Галичині заснована 1784 р. Вона була продовженням так званої гімназії єзуїтів з 1591 р, з 1774 цісарсько-королівської, 1776-1784 рр. Терезіанської королівської державної гімназії. В час навчання І. Ломницького директором гімназії був відомий педагог того часу о. Василь Ільницький // Див: *Енциклопедія українознавства*. Головний редактор Володимир Кубійович, т. 1. Львів 1993, с. 33

⁶ Особова справа о. Є. Ломницького, ЧСВВ. Свідоцтва про освіту // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 2-20.

⁷ Інформація директора про роботу школи в с. Козарі (1892-1939) // Державний архів Івано-Франківської області, ф. 590, оп. 1, спр. 1, арк. 1.

⁸ Особова справа о. Є. Ломницького, ЧСВВ // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 22.

⁹ Товариство Ісуса (популярна назва оо. єзуїти). Чин заснований 1540 року Ігнатієм Лойолою для скріплення позицій Римської Церкви, яка переживала кризу у зв'язку виникнення протестантизму. З часом Товариство Ісуса стало найбільшим та найвпливовішим Чином, який мав потужну мережу місійної та освітньої діяльності.

1.2. Передумови Добромильської реформи отців василіян.

Вступ до Василіянського Чину

Історія Василіянського Чину була тісно пов'язана з долею Української Церкви та народу. Після реформи 1617 року, яку провели Йосафат Кунцевич та Йосиф Вельямин Рутський, василіяни зуміли поєднати і втілити в собі ідеали монашого життя – молитви та аскези із зовнішньою діяльністю, що полягала у проповідництві, шкільництві та видавничій діяльності. Чин був готовий відповісти на духовні потреби свого народу, і ціла його історія – це активне заангажування в духовну та інтелектуальну сфери життя Церкви. Попри різні негативні аспекти, що мали місце на політичному чи релігійному тлі, василіяни намагались доказати власну життєвість та вміння реорганізуватися згідно до вимог, які ставило суспільство.

Однак справжнє випробування для чину почалось після поділів Речі Посполитої 1772, 1793 та 1795 роках. Разом із переходом українсько-білоруських земель під панування Росії, Прусії та Австрії його єдина структура опинилася розділеною між цими державами, які мали відмінні релігійні та політичні обставини. Фактично припинилося будь-яке спілкування між Литовською та Руською провінціями чину. Та все ж у 1780 році, незважаючи на зовнішні перешкоди, василіянська капітула в Торокані, яка враховуючи, що велика кількість монастирів опинилась під австрійським пануванням [близько 50 монастирів та 329 ченців] постановила створити ще одну провінцію – Найсвятішого Спасителя в Галичині¹⁰.

Вже з 1772 року влада царської Росії розпочала широку пропаганду проти унії на землях, які були приєднані до неї внаслідок розпаду Речі Посполитої. Оскільки василіяни були її головною опорою, російський уряд насамперед намагався ліквідувати чин, що стало б прямою дорогою до знищення Унійної Церкви. Остаточо це вдалося

¹⁰О. Исидор Патрило, ЧСВВ. Нарис історії Василіян: 1743-1839 роки // *Нарис історії Василіянського Чину св. Йосафата*. Рим 1992, с. 312.

зреалізувати в 1839 році, і з колишньої величі та слави Василянського Чину залишилась лише одна Галицька Провінція, яка відтоді змушена була покладатися на власні сили.

На відміну від православної Росії католицька Австрія відразу задекларувала своє прихильне ставлення до Унійної Церкви та василянського чернецтва зокрема. Однак ситуація змінилася після того, як державу очолив цісар Йосиф II, церковну політику якого окреслюють терміном «йосифінізм». Його суть полягала у намаганні зреформувати Католицьку Церкву за допомогою ідей Просвітництва, які на той час домінували в європейському суспільстві. Це дало б змогу державі контролювати її внутрішнє та зовнішнє життя. Найбільш негативно ця політика вплинула на чернечі спільноти по цілій імперії та, на жаль, не оминула Василянського Чину, який і так не був достатньо зорганізованим та вишколеним, а нові декрети, які щоразу видавав цісар, були спрямовані на його поступовий занепад. Навіть вже після ліквідації цих постанов василяни не змогли віднайти в собі сил, щоби відновити попередні позиції. Внутрішнє життя монахів не відзначалося глибокою духовністю, відчувався сильний брак дисципліни та солідної освіти. Була занедбана проповідницька та видавнича діяльність. Напередодні 1882 року статистика вказувала на невідрадний стан чину, який у цей період налічував всього 14 монастирів та 60 ченців¹¹. Песимістичними були і настрої галицького духовенства. Так, о. М. Малиняк у своєму листі до конгрегації в Римі 1880 року писав: «Чин Святого Василя Великого міг би бути дуже корисним для Руської Церкви. Однак, цей Чин колись такий численний, сильний, діяльний та славний, тепер із-за несприятливих обставин і внутрішнього розкладу скотився до жалюгідного стану, доживаючи останніх днів»¹².

¹¹ о. І. Патрило, ЧСВВ. Нарис історії Галицької Провінції ЧСВВ // *«Записки ЧСВВ»*, т. 2. Рим 1982, с. 60.

¹² о. І. Патрило, ЧСВВ. Нарис історії Галицької Провінції ЧСВВ // *Нарис історії Василянського Чину св. Йосафата*. Рим 1992, с. 316.

За таких обставин митрополит Йосиф Сембратович і протоігумен василіян о. Климентій Сарницький дійшли до переконання у необхідності реформи чину. Зволікання із її проведенням могло привести його до остаточного занепаду. Цю справу було подано на розгляд Апостольської Столиці, яка в порозумінні з Австрійським урядом, керівництвом василіян та єзуїтів накреслила основні її засади. Документом, який проголошував початок реформи, була Конституція папи Лева XIII «*Singulare praesidium*» [Особливою охороною] офіційно проголошена 12 травня 1882 року. В ній було виділено такі основні напрямні аспекти, які її характеризували :

- Реформу оо. василіян мали переводити оо. єзуїти, для чого їм мали передати під тимчасову управу Добромильський монастир, в якому мав розміститися новіціят;
- Новики мали виховуватися у дусі св. Василя, св. Йосафата і Вельямина Рутського та бути вірними всім приписам східнього обряду. Отці єзуїти мали опрацювати та написати правила чину, які б відповідали харизмі його засновників;
- Після закінчення новіціяту молоді василіяни мали відбувати філософсько-богословські студії під проводом єзуїтів.
- У майбутньому василіяни мали безпосередньо підлягати лише Апостольському Престолу [так зване право екземпції] тим самим чин був вийнятий з-під залежності митрополита та місцевих єпископів¹³.

Вкінці згаданого документу папа Лев XIII висловив щирі сподівання, що:

Василіянський Чин Русинів в Галичині, при помочі Божій в надії давньої слави віджиє і вправлений у всякій чесноті осягне те, що поклали собі за ціль так його Засновник Василій, як відновитель Йосафат: іменно щоби католицьке ім'я серед одних зберегти, серед других поширити; стародавню злуку того народу з Римською Церквою забезпечити, даючи католицьким єпископам русинів учених, діяльних і добрим духом оживлених помічників¹⁴.

¹³ о. І. Патрило, ЧСВВ. Нарис історії Галицької Провінції ЧСВВ // *Нарис історії Василіянського Чину св. Йосафата*, с. 321.

¹⁴ о. Макарій Каровець, ЧСВВ. *Велика Реформа ЧСВВ 1882 року*. Жовква 1933, т. 2, с. 163.

Отже, основне завдання, яке ставило перед собою ініціатори реформи Василянського Чину – це внутрішня та зовнішня віднова чернечого життя та його пристосування і відповідь на духовні потреби українського суспільства та церкви.

Однак на час проведення Добромильська реформа викликала надзвичайну велику кількість протестів та обурення. Її опоненти вбачали у ній: «насилля», «упокорення народності і пониження обряду», «переворот Василянського Чину» а документ «*Singulare praesidium*» як «злочасний»¹⁵. У негативному світлі були представлені папа Лев XIII, митрополит Йосиф Сембратович та отець протоігумен Климентій Сарницький. Основною причиною масового несприйняття реформи стала не так сама вона, але те, що її мала проводити польські єзуїти. Галицькі політичні кола, зокрема, москвофіли та народовці, звинувачували їх у тому, що під виглядом допомоги мають на меті златинізувати та сполонізувати василян, опісля всю УГКЦ. Фундаментом до такого палкого антагонізму послужили минулі польсько-українські конфлікти, в які чин єзуїтів теж був неодноразово заангажований. Щоб не допустити їх до проведення реформи, українські діячі організовували численні віча, відправляли делегації до Відня, провадили гострі дебати в місцевих часописах.

Ця полеміка, за якою активно спостерігав Іван Ломницький зродила в ньому бажання поїхати до Добромиля та особисто переконатися у правдивості тих негативних відгуків, якими оперували опоненти василянської реформи. Але він «пересвідчився, що не оправдані були поширювані клеми і залишився у монастирі»¹⁶. До новіціату отців василян Ломницький офіційно вступив 28 вересня 1882 року, прийнявши згідно з монашою традицією нове ім'я Єремія.

Таким чином Єремія Ломницький опинився у плеяді тих перших василян, на яких покладали майбутнє чину, зокрема таких як: Платонід Філяс, Сотер Ортинський, Мелетій

¹⁵ о. І. Патрило, ЧСВВ. Нарис історії Галицької Провінції ЧСВВ // *Нарис історії Василянського Чину св. Йосафата*, с. 323.

¹⁶ І. Филипчак-Р. Лукань. Окружна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, т. 5, 1942 Львів-Рим 1967, с. 128.

Лончина, Діонісій Ткачук та інші. Вони були свідомі сенсу власного покликання, яке вимагало від них позитивної відповіді на всі виклики, які ставили перед ними Церква та суспільство.

Ще в новіціяті молоді ченці теоретично приготувалися до майбутньої праці, яка б охоплювала різні верстви та стани населення Галичини. Головними ініціаторами цього місіонерського руху були Єремія Ломницький та Платонід Філяс. Як писав про них згодом о. Юліан Дацій, ЧСВВ: «Се були наші пророки»¹⁷. Вже від самого вступу до монастиря Ломницький був «повен духа апостольського, его ідеалом було стати місіонарем і був ним цілою душею»¹⁸. Цей місійний вимір покликання став провідним протягом цілого його життя. Не випадково своїм покровителем вважав апостола Павла. У духовному житті о. Єремія часто користав з творів Отців Східної Церкви, зокрема, Василя Великого, Йоана Золотоустого та Григорія Ниського, «від яких не відступав ніколи»¹⁹ та часто використовував їхні настанови у своїх проповідях та конференціях. Крім цього у новіціяті йому неодноразово доводилось застосовувати свої педагогічні навички для навчання оо. єзуїтів, які хотіли вивчити українську мову.

Єремія Ломницький був свідомий ролі отців Товариства Ісуса: Гаспера Щепковського, Михаїла Мицельського, Войцеха Баудіса, Петра Бапста та інших у проведенні Добромільської реформи. Під їхнім провідом василіянська молодь здобула солідну духовну та інтелектуальну формацію, яка становила фундаментальну основу їх подальшої діяльності. Найбільшою повагою та авторитетом користувався перший настоятель та магістр Добромільського новіціяту о. Г. Щепковський, який протягом багатьох років працював над реалізацією реформи, здобувши собі серед василіян велике признание та вдячність. Навіть коли, через погіршення стану його здоров'я справу реформи мали намір передати іншому члену чину, Єремія Ломницький від імені усіх василіян написав прохального листа

¹⁷ о. Юліан Дацій, ЧСВВ. Із моїх спогадів // *Альманах василіянських богословів*. Крестинопіль 1933, с. 54.

¹⁸ Особова справа о. Є. Ломницького // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 38.

¹⁹ Там само, арк. 38.

протоігумену єзуїтів просячи дозволу залишити о. Щепковського на попередньому становищі, оскільки від його особи: «залежить добро, а навіть майбутність нашого Чину»²⁰ З іншого боку василіяни, ще будучи в новіціяті, передбачали певне несприйняття та недовіру до себе через співпрацю з єзуїтами, яким закидували латинізацію та денационалізацію чину. Упродовж багатьох років після початку Добромильської реформи василіянам, зокрема о. Є. Ломницькому, неодноразово доводилось вступати у полеміку, щоб спростовувати часті звинувачення на адресу єзуїтів.

Однією з основних характеристик особистості Ломницького була його відкритість у спілкуванні з людьми незалежно від їх віку, чи соціального статусу. Ще будучи в Добромилі, він познайомився з отцем Кастаном Кирилом Летовтом, який був останнім василіянином давньої Литовської провінції, знищеної 1839 року царською Росією. Після відбуття ув'язнення та довгих поневірянь його близький приятель Мамерт Ренігер відвіз 1884 року о. Кирила до василіянського монастиря в Добромилі²¹ оскільки він бажав останні роки свого життя провести серед монахів, які поставилися до нього з великою увагою та пошаною, вважаючи його ісповідником віри. Найближчим приятелем о. Летовта був о. Єремія Ломницький, який став довіреною особою у листуванні між литовським василіянином та його добродіями, зокрема Казимиром Моксевичем²². Цю приязнь до о. Ломницького о. Летовт зберіг до своєї смерті 27 лютого 1892 року, свідком якої був о. Єремія. У листі до

²⁰ Лист о. Є. Ломницького до протоігумена оо. єзуїтів.

Впр. о. протоігумен

Прошу мені пробачити, що пишу в справі, яка до мене не належить, тільки до тих, які нами керують. Однак пишу бо одна з найважливіших для нас справ, яка нас всіх турбує і від якої залежить добро і навіть майбутність нашого чину. Я дізнався, що Впр.о. Щепковський має нас залишити. Я свідомий від самого початку нашої реформи – поваги й впливу Впр. о. Щепковського, як також повагою і довір'ям, якими він тішиться у нас всіх. Вважаю, а навіть чув я від інших братів, що була б це велика шкода для нашого чину. Знаємо добре, що не може він задля слабкого здоров'я подолати працю яку вимагає його уряд. Однак можна тому зарадити, а саме в цей спосіб, щоб Впр. о. протоігумен дав йому на допомогу іншого священика, який провадив би далше нашу реформу, але в порозумінні та за радою Впр. о. Щепковського. Так, щоби він далше залишився нашим настоятелем. Багато є ще рацій до умотивування покірнього нашого прохання, яких пояснити я міг би листовно, або на бажання Впр. о. протоігумена особисто запропонувати. Із сьогоднішньої розмови з Впр. о. Щепковським, я вважав би, що він дуже радо погодився б на це. Поручаюся молитві Впр. о. протоігумена. Покірний в Христі слуга о. Єремія Ломницький, ЧСВВ // Архів оо. єзуїтів у Кракові, папка 1246, арк. 140-141 [переклад з польської]

²¹ о. Володимир Толочко. Останній василіянин із Литви // *Записки Чина св. Василя Великого*, т. 6. Львів 1933, с. 317-326.

²² Там само, с. 320.

отця прелата Степана Денисовича в Смоленську та Казимира Моксевича він описав останні години життя о. Каєтана Кирила Летовта²³.

Після закінчення новіціату 17 травня 1884 року Єремія Ломницький склав перші чернечі обіти²⁴ після яких розпочав філософсько-богословські студії під проводом отців єзуїтів. Оскільки на цей час серед реформованих василіян було лише кілька священників, а потреба в них щоразу зростала, щодо висвячення кандидатів було допущено певні винятки. За правилом спочатку мала передувати професія вічних обітів, а вже опісля тайна священства. Натомість 17 січня 1886 року за дозволом настоятелів чину Єремія Ломницький був висвячений Перемильським владикою Йоаном Ступницьким а 22 травня 1887 року склав професію вічних обітів²⁵ разом із Висаріоном Куликом та Єронімом Малицьким.

Після свячень о. Ломницький був призначений на посаду директора Лаврівської школи²⁶ та водночас вчителем четвертого класу²⁷. Він як «впливова людина і маюча зв'язки з широким світом»²⁸ домагався в Краєвої шкільної ради право публічності для неї, однак це не привело до бажаних результатів. Свої обов'язки директора школи та адміністратора парафії в Лаврові о. Єремія виконував до 1888 року²⁹. У 1889 – 1891 роках о. Ломницький разом із Платонідом Філясом, Венедиктом Скоробогатим та Сотером Ортинським доповнили свої богословські студії, навчаючись в Краківській єзуїтській колегії³⁰. Після повернення він виконував обов'язки викладача української мови та історії для молодих василіянських монахів у Добромилі³¹, і саме тут розпочав активну місіонерську діяльність.

²³ о. Володимир Толочко. Останній василіянин із Литви // *Записки Чина св. Василя Великого*, с. 320.

²⁴ Особова справа о. Є. Ломницького, ЧСВВ // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 38.

²⁵ Там само, арк. 26.

²⁶ І. Филипчак-Р. Лукань. Округна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 127.

²⁷ о. Ю. Дацій, ЧСВВ. Із моїх спогадів // *Альманах василіянських богословів*, с. 60.

²⁸ І. Филипчак-Р. Лукань. Округна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 127-128.

²⁹ Див: *Шематизм Перемильської єпархії* 1888, сс. 188, 249.

³⁰ Див: *Шематизм Перемильської єпархії* 1889, с. 244.

³¹ Див: *Шематизм Перемильської єпархії* 1891, с. 247.

1.3. Місійний вимір покликання отця Єремії Ломницького

1.3.1. Співавтор молитовника для молоді «Гостинець»

Одним із першочергових завдань, яке поставили перед собою реформовані василіяни, і які розуміли, що не зможуть відразу охопити проповідями усіх вірних, тому постановили дати народу «в руки добрий молитовник»³². Цю ідею зуміли реалізувати отці Єремія Ломницький та Платонід Філяс, які 1892 року у Львівській друкарні товариства імені Т. Шевченка видали молитовник «Гостинець»³³. Його новизна для Української Греко-Католицької Церкви полягала в тому, що він був призначений саме для молоді та виданий окремим тиражем для хлопців і дівчат.

Безперечно, що публікація цього молитовника стала наслідком ще недовгого, але вже наявного місійного досвіду отців Єремії та Платоніда, які бачили проблеми, що їх часто зустрічала молодь на шляху власного духовного життя, тому «Гостинець» став певною відповіддю на ті релігійні реалії з якими зустрічалися молоді особи.

Цей молитовник складався з двох частин. До першої, яка здебільшого включала в себе літургійні аспекти, входили: Божественна Літургія святого Йоана Золотоустого, Чин Вечірні та Утрені, акафісти до Ісуса Христа та свята Благовіщення Пресвятої Богородиці, тропарі та кондаки на всі найбільші свята літургійного року, короткий катехизм, а також молитви різного змісту, які б можна було використовувати для особистого вжитку.

Натомість, в другій частині отці представили короткі повчання про мету та покликання молоді особи, а також про ті виклики, які вона може зустріти в житті³⁴. Автори щоразу закликали молодь до усвідомлення важливості правильного вибору шляху, представляючи всі небезпеки, які можуть негативно вплинути на цей вибір:

³² о. Ю. Дацій, ЧСВВ. Із моїх спогадів // *Альманах василіанських богословів*, с. 61.

³³ І. Филипчак-Р. Лукань. Окружна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 130.

³⁴ Гостинець для руско-католицької молодіжи. Списали ОО. Єремія і Плятонід ЧСВВ, для молодців. Видане шесте. Жовква 1911, с. 448.

ліни́вство, непомі́ркованість, погані товариства, сумні́вні кни́ги та і́гри³⁵. На проти́вагу цього, отці́ заохочува́ли хри́стиянську мо́лодь до «жи́ття з ві́ри»³⁶, яке б ма́ло ви́ходити з ко́нкретних вчи́нків, ча́стого при́ступанн́я до Св́ятих Та́йн та сві́домості́, що ма́йбутнє Церкв́и та суспі́льства за́лежить від дозрі́лого пере́живанн́я цього ета́пу мо́лодості́.

В редагува́нні мо́литовника вия́вилися не ли́ше органі́заторські зді́бності́ отці́в Єремі́ї Ломни́цького та Плато́ніда Фі́ляса, але та́кож вони вмі́ло ви́користали педа́гогічну такти́ку в підхо́ді до тих те́м, що бу́ли за́садничими в ду́ховному розв́итку особистості́.

Ці́ та ін́ші позитиви́ цього ви́дання ста́ли причи́ною вели́кої популя́рності́ «Гостинця́» се́ред насе́лення Га́личини. Так, пе́рше ви́дання мо́литовника налі́чувало 10 тис́яч примі́рників і на сьо́годнішній ча́с нале́жить до бі́бліографі́чних рідко́стей.

Опі́сля ви́йшло ще ші́сть ви́дань:

8.V.1898-10.VII.1899	12.000 примі́рників
3.II.1900-1.II.1901	35.000
19.VI.1904-16.I.1905	35.000
1907	40.000
15.X.1910-5.VI.1911	40.000
18.I.1917-23.III.1917	18.000

Отже, всьогó налі́чувало́сь 190 тис́яч примі́рників³⁷.

У 30-х ро́ках ХХ ст. на́ново його́ ві́дредагува́в і ви́дав в Жо́вкві о. Лаза́р Бе́резовський, ЧСВВ³⁸.

Публі́кація́ «Гостинця́» ста́ла пе́ршим кро́ком до ві́дновле́ння ви́давничо́ї дія́льності́ Васи́ліянського Чину. Ва́жливі́сть дру́кованого сло́ва мі́сіонери усві́домили

³⁵ Гостинець для руско-католицької молодіжи. Списали ОО. Єремія і Плятонід ЧСВВ, для молодців, с. 461-506.

³⁶ Там само, с. 515.

³⁷ І. Филиппак-Р. Лукань. Округна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 131.

³⁸ Там само, с. 131.

відразу після кількох років душпастирської праці, зокрема це стосується о. Єремії Ломницького, який у справі відкриття друкарні в Жовкві був посередником між отцями Гаспером Щепковським та протоігуменом Климентієм Сарницьким. Зокрема він турбувався про фінансові аспекти, які мав би полагоджувати о. Сарницький, а також про сам статус Жовківської друкарні, яка б мала бути власністю цілого чину, а не лише місцевого монастиря³⁹. Отець Єремія пов'язував із її заснуванням широку перспективу місійної діяльності, хоча сам вдавався до друкованого слова рідко, бо віддавав перевагу безпосередньому спілкуванню.

1.3.2. Провідник народних місій та реколекцій

Отець Єремія Ломницький завжди був відкритий до розуміння знаків часу, які виявлялися у Церкві та суспільстві. Його покликання базувалося на глибокому переживанні Божої присутності в особистому житті, саме це спричинило в ньому повну готовість позитивної і безкорисливої відповіді на духовні потреби свого народу. Отримавши чернечу формацію та освіту під проводом єзуїтів, яка в католицькому середовищі вважалася найкращою, о. Єремія став одним із перших реформованих василіянських священиків, який активно розпочав місіонерську діяльність на теренах Галичини.

Стан греко-католицького духовенства у сфері душпастирського служіння наприкінці XIX століття не відзначався великою заангажованістю. На це мало вплив чимало чинників, як релігійних, так і політичних. На жаль, це стало причиною досить низького духовного рівня серед населення, поширеними явищами були неморальність, пияцтво, забобонність та низька еклезіологічна свідомість. Тому новореформовані василіяни поставили перед собою завдання через народні місії, реколекції, релігійну

³⁹ Лист о. Є. Ломницького до о. протоігумена Климентія Сарницького // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 469, арк. 48-49.

літературу, навчально-виховничу діяльність, заснування церковних товариств, запровадження нових паралітургійних богослужінь в честь Христа Чоловіколюбця та травневих молінь до Богородиці оживити та зміцнити духовність галичан. Притому вони цілком розуміли негативне наставляння світського клиру та інтелігенції до них, через несприйняття Добромильської реформи, однак, незважаючи на це, василіяни через велику працю зуміли поступово інтегруватися в церковне життя населення.

Таким першим кроком стали так звані народні місії, що являли собою систему проповідей та богослужінь, які тривали протягом кількох днів в одній із парафій з метою поглиблення віри та інших християнських цінностей⁴⁰. Вони були чітко структуровані, завжди обирався провідник та священики, які допомагали йому проповідувати та сповідати. Як правило, місії розпочиналися Вечірнею, після якої слідувала наука про її мету та завдання. Щодня вірні могли брати участь в Утрені, Святій Літургії, Вечірні та Акафісті, які супроводжувалися чотирма проповідями.

Статті з періодичного видання місійного товариства апостола Павла «Душпастир», де часто свої відгуки про місії вміщували священики парафій, у яких вони відбувалися, засвідчують високу оцінку діяльності місіонерів, які «знаменито»⁴¹ проповідували «в образах ясных, опертих на живих прикладах»⁴², «ублагороднювали своїми хорошими і переконуючими науками вірних парохіян»⁴³. Під час місій вірні мали можливість численно приступити до Тайни Сповіді, також були організовані окремі проповіді для молоді. Ці народні місії справді стали основою до духовного відродження Галичини, вони об'єднували вірних та священнослужителів обидвох обрядів, селян та інтелігенцію, монаший клир із світським. Про їхню велику

⁴⁰ Див: *Енциклопедія українознавства*, т. 4, с. 1585.

⁴¹ Хлібовицький О. Місії духовні в Кудриньцькому деканаті // *Душпастир*. Ч. 24. Львів, дня 18 (30) грудня 1892. Р. VIII, с. 564.

⁴² Там само, с. 564.

⁴³ Справозданіє з руху релігійного, наукового і соціального // *Душпастир*. Ч. 11. Львів, дня 3 (15) червня 1892. Р. VI, с. 255.

популярність та значення свідчить велика кількість учасників, яка часто сягала кількох тисяч.

Велику роль у провадженні цих місій відіграв о. Єремія Ломницький, який був знаним місіонером та проповідником. Вже в 1889 році з участю отців єзуїтів Симона Тиховського і Адальберта Лукаша та василіян Єремії Ломницького і Юліана Дація в місті Городку над Дністром, в парафії о. Коцюби відбулася перша місія в Галичині⁴⁴, яка виправдала багато сподівань та стала рушієм до активної душпастирської праці молодих монахів та зокрема о. Єремії. Знаючи ще досить велику недовіру до новореформованих василіян, о. Ломницький на початках своєї діяльності тісно співпрацював із світськими священиками, а зокрема: Юліаном Дзеровичем, Левом Джулинським, Іваном Редкевичем, Василем Навроцьким, Миколаєм Теодоровичем, Іваном Бартошевським та іншими, які належали до місійного товариства апостола Павла. Це товариство мало на меті допомагати в проведенні місій, щороку організовувати реколекції для священиків, засновувати католицькі читальні, видавати відповідні часописи та книжки. 1891 року його члени обрали о. Єремію головою товариства⁴⁵, тому він часто був присутнім на їхніх зборах, вносив пропозиції, давав поради.

Хоча в церковних джерелах інформація про заснування місійного товариство апостола Павла свідчить, що ініціаторами були світські священики, однак у хроніці оо. василіян за 1900 рік о. Ломницький писав: «[...] товариство св. Павла при допомозі і під фірмою о. Л. Жулинського [...] заклали наші отці [тобто василіяни]»⁴⁶. Тому можна зробити висновок, що ідея могла належати монахам, зокрема о. Єремії, який у такий спосіб хотів заангажувати клир до місійної діяльності та одночасно забезпечити собі підтримку з їхнього боку.

⁴⁴ Див: Ю. Дацій, ЧСВВ. Із моїх спогадів // *Альманах василіанських богословів*, с. 55.

⁴⁵ Див: Sprawozdanie z zasiedan Towarzystwa apostoła Pawła // *Душпастир*. Ч. 21. Львів, дня 3 (15) листопада 1891. Р. V, с. 667.

⁴⁶ Хроніка отців василіян. Крестинопіль 1900, с. 109.

Свої перші та періодичні місії о. Єремія Ломницький розпочав з 1891 року, та найчастіше їх проводив з отцями василіянами Висаріоном Куликом, Мироном Хмілевським, Венедиктом Скоробогатим та Єронімом Малицьким. Серед своїх співбратів відзначався непересічним даром проповідництва, власні проповіді старався достосувати до осіб, які його слухали, однак вони завжди були наповнені глибоким богословським змістом, тому часто о. Ломницького називали «золотоустим проповідником»⁴⁷. Отець Василь Кушнір згадує, що о. Єремія був людиною «небуденного ума й шляхетності серця»⁴⁸, виділявся поважністю та рішучістю, завжди вмів порадити. Аналізуючи релігійну періодику цього часу, зокрема, журнал «Душпастир» спостерігаємо, що прізвище отця було домінуючим на сторінках цього видання, що характеризує його як одного з найбільших василіянських місіонерів свого часу. Для окреслення його особи в пресі чи в інших документах часто зазначалося «знаний проповідник та місіонер». Однак успіх діяльності о. Ломницького полягав не так у красномовних словах, але в тому, що його науки були прикладом сумісності між проповіддю і власним життям. Цим великим даром він викликав велику прихильність та довіру серед різних верств населення. Так, наприклад, у 1895 році дідич Іван Дашкевич та його дружина Кароліна були учасниками василіянської місії в селі Кудринці, проповідником якої був о. Ломницький. Познайомившись з отцем ближче, Дашкевичі, які не мали дітей, але володіли чималим маєтком та землями, вирішили села Михайлівну та Завалля подарувати василіянам, а село Кудринці для сестер василіянок.⁴⁹ Однак перед остаточним рішенням Іван Дашкевич застеріг собі право відвідати декілька василіянських монастирів, щоби «переконатися, чи всі ченці такі

⁴⁷ Сестра Олена Дикун, СНДМ, *Основання й розвій Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії*. Львів 1940, с. 2. / Цей документ, який налічує 218 сторінок був знайдений в 1991 році в стіні монастиря отців василіян в Червонограді. Таким чином він був захований внаслідок переслідування церкви // Головний архів сестер служебниць у Римі (далі – АГСС) 112. 5. 2.

⁴⁸ о. Др. Василь Кушнір. У п'ятдесятліття оснування Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії // *Ювілейна книга Сестер Служебниць*. Едмонтон 1942, с. 69.

⁴⁹ Див: Ю. Дацій, ЧСВВ. *Із моїх спогадів // Альманах василіянських богословів*, с. 66.

гарні люди, як о. Ломницький і, чи варта їм записати маєток»⁵⁰. Наслідком стало те, що Дашкевичі дотримали обіцянки, і в Михайлівці побудували монастир, першим ігуменом якого став о. Єремія Ломницький з 15 серпня 1895 по 1898 роки⁵¹.

Протягом цілого свого життя отець був провідником 51 місії⁵², які виходили також і поза межі Галичини та разом із о. Філясом виконував служіння координатора василіянських місій. Ці приклади свідчать про його постійну та жертвну готовість йти і проповідувати життям та словом, бути чуйним та ініціативним, вміти співпрацювати, не зважаючи на упередження.

Наступним видом діяльності василіян було провадження реколекцій для священників. Однак це вимагало від них неабиякої відваги, оскільки, більша частина галицького духовенства сприйняла Добромільську реформу опозиційно. Так, наприклад, невідомий автор в журналі «Душпастир» так описав власну недовіру до василіян, які мали проводити священничі реколекції:

Та що мене зможе научити якийсь василіянин, мене реформувати, чи наставляти, як маю жити, в що вірити? - мене, що скінчив гімназію, університет, мене, що тільки начитався всяких розправ філософічних? [...] О стойте монахи! Не вдієте ви нічого з Русинами, не зреформуєте їх. Русини мають своє світське священство для душі, ви тримайтесь мурів, та по крайній мірі, коли схочете научати, то ідіть проповідати на село□.

Попри такі настрої греко-католицького клиру, василіяни все-таки розпочали давати реколекції, які б мали до певної міри зупинити те напруження та недовіру, яка існувала протягом багатьох століть в УГКЦ між монашим та єпархіальним духовенством.

⁵⁰ Ю. Даций, ЧСВВ. Із моїх спогадів // *Альманах василіянських богословів*, с. 67.

⁵¹ Див: *Каталог ЧСВВ 1898*, с. 15.

⁵² Список місцевостей, в яких брав участь о. Єремія Ломницький: Городок над Дністром, Ніжинковиці, Жужель, Олесько, Криве, Бродки, Букова, Жовква, Домна, Краснопуца, Білина, Прилбичі, Бориничі, Лисиничі, Більче золоте, Борців, Кудринці, Мільниця, Ванівці, Збараж, Іванчани, Староміщина, Товсте, Гусятин, Лапшин, Цигани, Монастирська, Жизномір, Зелена, Княгиничі, Куряни, Яворів, Борщовичі, Королівна, Гаряняче, Хлоп'ятин, Перемислів, Погорілиця, Крехів, Вербів, Ляшки, Снятин, Добросин, Зубків, Піддубці, Тартаків, Заболотів, Львів церква Преображення, Відень церква св. Варвари, Лавриків, Залуче // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 38.

⁵³ Справозданіє з реколекцій духовних відбутих у Львові в днях 27, 28, 29 і загальних зборів товариства св. ап. Павла з дня 30 вересня // *Душпастир*. Ч.19. Львів, дня 3 (15) жовтня 1893. Р. VII, с. 442 .

Першим, хто розпочав цю нелегку працю був о. Єремія Ломницький. Парох села Красне Василь Навроцький, пізніше близький приятель отця, так згадував про ці перші реколекції:

Перші реколекції в нашого духовенства. Монастир св. Онуфрія [...] Зібралось нас там яких 20 священників, львівських і з краю; мабуть всі як я, з непереможним упередженням. Монастирська тиша робить вражіння. Починає своє вступне слово про призначення-ціль людського буття, молодий чернець зі спущеними очима, «на перший вогонь» висланий, перший проповідник перших священничих реколекцій, ієромонах ЧСВВ Єремія Ломницький. Розвиває тему: «пришлец аз єсьм на землі». Слухаємо критично, з принесеним упередженням. Вслуховуємося в хід думок, зацікавлюємося, заслуховуємося з кожним днем більше, ломимося на душі і відходимо захоплені, оновлені та вдячні⁵⁴.

З 1891 року о. Ломницький розпочав систематичну працю з світським священством через ці духовні вправи. Спочатку, через вищезгадані проблеми присутніх на було так численно, однак цей бар'єр з часом вдалося ліквідувати. Так, наприклад, на реколекції, які провадив отець могло зібратись близько 50 священників з різних єпархій. Отець Єремія Ломницький, сам будучи зразковим ченцем та священником, бажав поділитися власним досвідом розуміння цього великого та водночас відповідального покликання. Вже сама його зовнішня постава, яка висвітлювала глибоко духовне життя та дисциплінованість, була потягаючим прикладом для слухаючих. Один із тих, хто був присутнім на реколекціях, які провадив о. Єремія так писав:

Ми всі чулися тронутими, ми в цій хвилі з'єдналися в молитві єдиними устами і єдиним серцем перед Престолом Всевишнього почуттями вдячності для цього чернця, що з жертівністю апостольською спішив своїм братам світським священникам подати духовну поживу із засобів цієї аскези, для якої він посвятив своє життя⁵⁵.

Крім того, о. Ломницький був першим василіянином, який дав реколекції для семінаристів Львівської духовної семінарії⁵⁶. Виховання молодого покоління, що готувались до цього стану, співпраця із священством та ділення з ними власним досвідом – це були аспекти, якими він був готовий завжди служити. Отець Єремія дуже добре знав всі перспективи та проблеми українського клиру, оскільки сам походив із

⁵⁴ о. Василь Навроцький. Хто є основником Згромадження СС. Службницьк ПР. Д. М.? // *Нива*. Ч. 6-7. Львів 1933, с. 233-234.

⁵⁵ Справозданіє з реколекцій духовних відбутих в Римоніві з 25-28 жовтня // *Душпастир*. Ч. 21. Львів, дня 3 (15) листопада 1892. Р. VI, с. 491-494.

⁵⁶ Особова справа о. Є. Ломницького, ЧСВВ // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 38.

священичої родини, тому священича формація була для нього одним із головних завдань, які перед собою ставив.

1895 року, на одному із засідань загальних зборів товариства ап. Павла отець Ломницький виступив із пропозицією створити товариство святого Йоана Золотоустого, до якого б входили лише неодружені священики, і які б пройшовши певний вишкіл могли виконувати місійну діяльність. Він говорив, що бути місіонарем не так легко, це вимагає багато посвяти та праці, і в цьому о. Єремія добачав особливе покликання неодруженого священства: «Прошу лише подумати, скільки то неодружених священників, скільки вдівців нидіє по різних нераз і недоступних закутинах нашого краю, а се були би люди якраз найбільше відповідні до вироблення на місіонарів»⁵⁷. І хоча ця ідея не здійснилася, однак вона знайшла своє втілення в іншому напрямку його подальшої праці.

Протягом 1906 року, за ініціативою владики Григорія Хомишина відбувалися так звані місійні курси для клиру Станіславівської єпархії, які провадив о. Єремія Ломницький. Їх метою було – представити цілу систему місійної діяльності, щоб таким чином уможливити світським священикам проповідувати місії⁵⁸, ці намагання привели до бажаного результату, оскільки вже в скорому часі це було зреалізовано в практику.

Людина, яка відзначається великим апостольським духом ніколи не зупиняється на тому, що зробила чи досягла, вона щоразу бачить перед собою нові завдання. Прикладом цього є особа о. Єремії, який завжди був готовим і відкритим до реалізації задумів, які хотів через нього здійснити Бог.

Будучи провідником численних місій, він мав можливість познайомитись з багатьма людьми, що представляли галицьку інтелігенцію, яка спочатку досить стримано ставилась до василіян та їх діяльності. Але згодом ці упередження відійшли, і

⁵⁷ Загальні збори товариства святого апостола Павла // *Душпастир*. Ч. 20. Львів, дня 30 жовтня (11 листопада) 1895. Р. IX. с. 543-546.

⁵⁸ Вісті із Станіслава // *Нива*. Ч. 6. Львів 15 марта 1906. Р. III, с. 166.

їх замінила тісна співпраця. Від 1894 року о. Ломницький та інші монахи почали також проповідувати реколекції для різних кіл еліти. Слід зазначити, що о. Єремія особисто знав Івана Франка, Осипа Маковея, Теофіла Дембицького та інших визначних українських діячів.

Особливу роль у формуванні та надбанні духовних цінностей народу отець Єремія відводив діяльності жінок. У листі до о. Шмериковського він писав: «Нам треба всіма силами взятись до виховання серця, то значить до виховання дівчат, женщин, матерей, бо які вони, такий цілий нарід!»⁵⁹. Ці слова для галицького суспільства стали певним новаторством, де часто роль жінки зводилась лише до клопітких родинних обов'язків. Отець Ломницький старався підкреслити особливе завдання жіноцтва, яке власною поставою могло б переобразити найперше власні родини, та опісля весь народ. Тому він часто організовував реколекції для жінок, особливо для дружин священників, зосереджуючи їх увагу на ідентичності та завданні свого покликання.

Прослідковуючи місійну працю отця Єремії Ломницького, можна зробити висновок, що це була людина широких та далекосяжних поглядів, яка власним життям дала приклад посвяти та великого апостольського служіння:

Усильною працею в містах, і реколекціях по цілім краю з найкращими успіхами утілюваними народові, священникам, клірикам, вкінці, провадженням душ, які під его духовний провід численно горнулися, здобув собі він так широке образованє і точне знанє всіх верств нашого народу і его справ, що під тим оглядом, мало мав собі рівних між духовенством⁶⁰.

1.3.3. Участь у житті Російської Греко-Католицької Церкви

Росія, часто показувала своє непримириме ставлення до Унійної Церкви, яку зліквідувала 1839 року на території, яка ввійшла до неї внаслідок поділів Речі Посполитої та 1875 року знищила її на Холмщині. Проте вже наприкінці ХІХ століття багато представників російської інтелігенції щораз більше починають замислюватись

⁵⁹ с. О. Дикун. *Оснування й розвій Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії*, с. 5.

⁶⁰ Особова справа о. Є. Ломницького // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 37-38.

над єкуменічною перспективою. Спілкування на Заході Олександра Хом'якова із англіканами та Володимира Соловйова із католиками внесли резонанс до питання взаємного спілкування між християнами.

На початку ХХ століття з ініціативою християнської єдності та розвитку Російської Греко-Католицької Церкви виступив митрополит Андрей Шептицький. В цьому питанні він мав декілька довірених осіб, зокрема, о. Єремію Ломницького. Протягом 1904-1908 років отець здійснив дві поїздки до Росії, побував у Петербурзі, Москві, Смоленську, Саратові та Симбірську. На основі тих нечисленних документів, що стосуються цієї справи, можна зробити висновок, що місія о. Ломницького полягала у двох наступних напрямках. Найперше те, що скориставши маніфестом обер-прокурора Святійшого синоду Володимира Саблера, виданого 1905 року, який проголошував до певної міри толерантне ставлення Російської імперії до інших віровизнань на своїй території, отець поїхав до Петербургу, щоб там взяти участь у з'їзді так званих «іноплемянників», що проходив з 19 по 21 листопада цього ж року⁶¹. Як представник українського духовенства о. Ломницький хотів привернути увагу самого Саблера та російської громадськості до становища Унійної Церкви на Холмщині. Отець мав такі сподівання на вируzumіле ставлення до цього питання зі сторони Росії, однак воно не знайшло підтримки та розуміння. Відразу після закінчення з'їзду, в місцевій газеті „Новое время” була опублікована стаття під назвою «Базилианские монахи и Уния», автор якої декларує неможливість повернення Холмщини до унії, а також в негативному світлі були представлені Василянський Чин та митрополит Андрей Шептицький як головний ініціатор латинізації та ополячення в Галичині. Однак ці та інші обвинувачення ніяк не вплинули на подальшу працю в цьому напрямку як митрополита, так і отця Єремії Ломницького

⁶¹ Василянські монахи і Унія // *Нива*. Ч. 3. Львів 1 лютого 1906. Р. III, с. 67-68.

Римо-католицький священник Едвард Войнилович у власних споминах згадує про свою зустріч із отцем у селі Савичах [Білорусія]⁶². Він твердить, що отця Ломницького надалі цікавила доля унії в Холмщині та Підляшші та можливість її відновлення на землях Білорусії, а також людьми яких можна було б заангажувати до цієї справи. Отець Войнилович говорить про о. Єремію як людину «надзвичайно світлу»⁶³, що вмiла пристосуватись до обставин. Прикладом цього є також і це, що свої поїздки в межах Російської імперії отець відбував у цивільному одязі, щоби тим самим не наражати себе на небезпеки⁶⁴. Отець Ломницький розповідав о. Едварду про попередні перебування в Петербурзі та Москві, де познайомився з багатьма впливовими людьми, а також про свою зустріч із обер-прокурором Константаном Победоносцевим, який на пропозицію отця щодо вільного розвитку унійної церкви на території Російської імперії відповів: «Йдіть, звідки ви прийшли, всі представники всіх віровизнань будуть допущені до Росії, лиш не уніяти»⁶⁵. Таке вкрай вороже наставлення обер-прокурора не змінило та не знеохотило о. Ломницького, а навпаки стало стимулом до подальшої праці в напрямку розвитку Російської Греко-Католицької церкви.

Це була його наступна діяльність, яку ми можемо виділити та окреслити із кореспонденції російських католиків, зокрема отців Йоана Дейбнера та Миколая Толстого до Митрополита Андрея Шептицького. В одному із своїх листів о. Дейбнер про значення присутності особи о. Ломницького писав так:

Ще недавно я радів приїздові о. Ломницького, а вже сьогодні, на жаль проводжу його. Справді, Господь послав мені ангела, щоби навчити мене ангельського служіння, і знову ж забирає його від мене. Обов'язково, Високопреосвященний Владико, зробіть так, щоби він знову приїхав в нашу бідну та темну батьківщину проповідувати св. католицьку істину⁶⁶.

⁶² Edward Woyniłłowicz. *Wspomnienia 1847-1928*, część 1, Wilno 1931, с. 211.

⁶³ Там само, с. 211.

⁶⁴ Отець Едвард Войнилович далі зазначив, що Митрополит Андрей Шептицький у зустрічі з ним в Мінську обговорював ці ж самі питання що й о. Ломницький, і також був вдягнутий у цивільну одягу.

⁶⁵ І. Филипчак-Р. Лукань. Окружна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 128.

⁶⁶ Недавно ещє я радовался приезду о. Ломницкого, а уже сегодня, к сожалению, провожаю его. Точно Господь послал мне ангела, чтобы научить меня ангельскому служению, и тотчас опять лишает меня его. Непременно, Высокопреосвященнейший владыко, устройте так, чтобы он снова приехал в наше бедное, тёмное отечество благовествовать св. католическую истину. [переклад автора] // *Митрополит Андрей*

Отець Йоан вважав, що в Росії також потрібно влаштовувати місії, видавати католицьку пресу, а також – щоби о. Ломницький заснував першу спільноту василіян в Петербурзі. Він охарактеризовує його як дуже практичну людину, яка б принесла велику користь у розвитку Російської греко-католицької церкви. Отець Ломницький також належно співпрацював із римо-католицьким духовенством, зокрема з німецьким домініканином о. Шумпом, у «якого залишилися про нього гарні спогади»⁶⁷. Крім цього о. Єремія дуже тісно співпрацював із інтелігенцією та став членом петербурзького філософського гуртка, до якого входили такі відомі особи як Д. Філософов, пізніший редактор газети «Молва» у Варшаві, Володимир Самойло російсько-білоруський публіцист у Вільнюсі та інші⁶⁸.

У своїх листах російські греко-католики неодноразово просили Андрея Шептицького про те, щоби о. Єремія Ломницький залишився там працювати, а також в цей час широко обговорювалась можливість його призначення єпископом для католиків східного обряду в Росії⁶⁹.

Однак із призначенням отця на посаду ректора Станіславівської духовної семінарії, він вже не міг так безпосередньо тримати контакт із російським духовенством, яке не втрачало надії про подальшу співпрацю із ним⁷⁰. Внаслідок цього спілкування у Василянському Чині його вважали поміркованим русофілом та навіть називали «кацапом».

На жаль багато аспектів діяльності отця Єремії Ломницького ще недосліджені. На разі це лише узагальнення на основі коротких розповідей чи кореспонденції, в яких йшла мова про його особу, хоча є сподівання про наявність листів о. Ломницького до

Шептицький і греко-католики в Росії. Книга І. Документи та матеріали 1899-1917 / Упорядк. Юрій Авакумов і Оксана Гайова. Львів 2004, с. 93.

⁶⁷ Там само, с.115.

⁶⁸ о. В. Голочко. Останній василіянин із Литви // *Записки Чина Св. Василія Великого*, с. 317.

⁶⁹ Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Книга І. Документи та матеріали 1899-1917 / Упорядк. Юрій Авакумов і Оксана Гайова. Львів 2004, с. 189.

⁷⁰ Там само, с. 210.

Митрополита Андрея Шептицького, в яких він описує бачення та перспективу розвитку Російської Греко-Католицької церкви. Однак навіть ці свідчення розкривають його особисті якості людини, якій довіряв митрополит, і яку вважав здібною до такої праці, що вимагала насамперед відваги, щоденної ініціативи, гнучкості та співпраці в умовах, що часто були вкрай небезпечними.

1.4. Отець Єремія Ломницький як ректор Станіславівської духовної семінарії

Історія заснування Станіславівської духовної семінарії бере свій початок з декрету, який 13 березня 1893 року видав цар Австро-Угорської імперії, який надавав дозвіл засновувати єпархіальні семінарії. З цього скористав тодішній єпископ Юліян Сак-Куїловський, що активно розпочав збирати кошти на її будівництво, а його наступник владика Андрей Шептицький у серпні 1899 року закупив земельну площу під будівництво духовної семінарії, спорудження якої розпочалось в червні 1902 року. Однак її завершення та відкриття стало наслідком діяльності Станіславівського єпископа Григорія Хомишина, який крім матеріального забезпечення також думав про особу, яка б була спосібною очолити цю семінарію. Для владики насамперед було важливо, щоб майбутній ректор відповідав критеріям загальнолюдських та духовних цінностей, мав незаперечний авторитет як серед духовенства, так і мирян, а також відзначався педагогічними та організаційними здібностями. На погляд Григорія Хомишина людиною, яка б поєднювала в собі ці всі ідеали і була б здатною відповідально ставитися до цього становища, і був о. Єремія Ломницький. У 1914 році владика у своєму листі до конгрегації для східних церков в Римі так писав про свій вибір: «Задля своїх місіонерських трудів в нашій провінції і поза нею, відбув бо два рази місійну подорож до Росії, задля своєї апостольської ревності, задля реколекцій, які давав у Львові для священників і питомців семінарії, задля заснування згромадження

сестер служебниць Пречистої Діви Марії і їх виховання – видався він мені відповідним до заряду семінарією»⁷¹. Тому через митрополита Андрея Шептицького, Хомишин просить протоігумена василіян Платоніда Філяса погодитися на призначення отця ректором Станіславівської духовної семінарії. Отримавши позитивну відповідь⁷², іменував о. Єремію ректором. Притому владика Хомишин висловив сподівання, що той зможе повністю віддатися виконанню своїх обов'язків щодо виховання ревних кандидатів священничого стану.

14 січня 1907 року було урочисто відкрито Станіславівську духовну семінарію, в якій розпочало своє навчання 19 семінаристів, яких було переведено із Львівської семінарії. Для того, щоб студії відзначалися високим академічним рівнем, до викладацької діяльності були залучені такі отці:

- о. д-р. Йосиф Коциловський⁷³ – професор спеціальної догматики та виконуючий обов'язки віце-ректора;
- о. д-р. Тит Галущинський⁷⁴ – професор біблійних наук;
- о. д-р. Іван Лятишевський⁷⁵ – професор церковної історії;

⁷¹ Archivio delle Congregazione per le Chiese Orientale. Протокол №35738, с. 4.

⁷² Лист Станіславівського єпископа Григорія Хомишина до протоігумена оо. василіян Платоніда Філяса. Дорогий отче Протоігумен!

Дякую сердечно, що погодилися на пропозицію Митрополита в справі назначення о. Єремії Ломницького на ректора тутейшої духовної семінарії. При найближчій зустрічі подякую ще усно. Я сподіваюся багато о семінари Станіславівським. Гадку Вашу, щоби богослови василіанські разом учащали на виклади з тутейшими питомцями я прийняв з одушевленням, бо се вийде в хосен Чина і клиру. Є ще декотрі інші справи, але ті я вже доручив о. Ломницькому, щоби усно вам представив в моім імені. Поздоровляю Вас сердечно і поручаюся побаженим молитвам.

10. II. 1906 // ЦДАУЛ, ф.684, оп. 1, спр. 360, арк. 17-18.

⁷³ Йосиф (Йосафат) Коциловський народився 3 березня 1876 року в с. Пакошівка. Богословські студії закінчив у Римі 1907 року, цього ж року, а саме 9 жовтня отримав Тайну Священства, і був призначений віце-ректором та викладачем Станіславівської духовної семінарії. 1911 року вступає до ЧСВВ. 27 вересня 1917 року отримав архієрейські свячення. Після арешту 26 червня 1946 року Перемиського єпископа Йосафата Коциловського ув'язнили в одній із київських тюрем. Помер як мученик за віру 17 листопада 1947 року у концтаборі Чапаєва біля Києва // *Церква мучеників / Упоряд. Олег Турій. Львів 2002, с. 31.*

⁷⁴ Тит (Теодозій) Галущинський народився 13 квітня 1880 року в с. Звинячі. Філософсько-богословську освіту здубував у Львівському університеті, згодом, у Фрайбурзі та Інсбруці, ступінь доктора богослов'я здобув у Віденському університеті. 4 серпня 1904 року рукоположений у сан священника Станіславівським єпископом Г. Хомишиним. Працював викладачем у Станіславівській семінарії. 1908 року вступив до ЧСВВ. 1912-1915 роки – духівник в Українській Папській колегії в Римі. З 1915 року – заступник професора у Львівському університеті. 1920-1926 роки ректор Львівської духовної семінарії. 11 червня 1949 року вибраний архімандритом ЧСВВ. Помер 31 серпня 1952 року в Канаді // *Львівська греко-католицька духовна семінарія 1783-1945. Львів-Рудно 2003, с. 238-239.*

о. д-р. Василь Баран – професор морального богослов'я та єврейської і церковнослов'янської мов;

о. д-р. Франц Щепкович – професор біблійних наук;

о. д-р. Миколай Чарнецький⁷⁶ – духовник та професор фундаментальної догматики та філософії.

Слід відзначити, що багато із цих осіб опісля відіграли важливу роль в історії УГКЦ, зокрема владика Перемиської єпархії Йосафат (Йосиф) Коциловський та єпископ Львівський Микола Чарнецький, які 27 червня 2001 року разом із Григорієм Хомишиним були представлені папою Іваном Павлом II як новомученики.

Крім організації навчального процесу в семінарії, отцю Ломницькому потрібно було подбати і про її господарську частину, провадження якої він доручив сестрам служебницям Непорочної Діви Марії.

Однак через брак архівних матеріалів, що стосувались би діяльності Станіславівської духовної семінарії цього періоду та зокрема її першого ректора, на жаль, ми можемо зробити лише стислі висновки, оскільки, очевидним є те, що документи цього закладу внаслідок двох Світових воєн та радянської інтервенції, були знищені або передані до державних архівів Санкт-Петербурга та Москви.

Попри це, в Головному архіві сестер служебниць НДМ в Римі зберігається лист написаний 1945 року отцем Йосафатом Ананевичем, Чину Братів Менших, який за підтримкою та сприянням о. Єремії Ломницького виїхав на місійну працю до Аргентини. Його свідчення, як колишнього вихованця Станіславівської семінарії є

⁷⁵ Іван Лятишевський народився 1879 року. Професор Станіславівської духовної семінарії. 1919 року є назначений директором відділу релігійних справ в уряді ЗУНР. З 1929 року виконує обов'язки єпископа-помічника Станіславівсько єпархії. 1945 році був ув'язнений радянськими окупантами. Повернувся із заслання 1955 році і через два роки помер у Станіславові // *Енциклопедія українознавства*, т. 4, с. 1402.

⁷⁶ Микола Чарнецький народився 14 грудня 1884 року в с. Семаківці. Після закінчення філософсько-богословських студій в 1909 році, його було висвячено на священника. Викладав у Станіславівській духовній семінарії та Львівській богословській академії. 1919 році вступив до ЧНІ, а в 1926 році став апостольським візитатором для українців Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя. Архієрейські свячення відбулися 2 лютого 1931 року. В Римі. 11 квітня 1945 року був заарештований НКВД, а 1956 році як безнадійно хворий отримав дозвіл повернутися в Галичину, де таємно продовжив виконувати свої душ пастирські обов'язки. Помер 2 квітня 1959 року // *Церква мучеників*, с. 47.

наповнені великої вдячності і глибоким захопленням особою ректора: «Вже перше вражіння нашої стрічі було дуже впливове на мою особистість. Високий, сильно збудований, з довгою темною бородою, о. Ректор подобався усім»⁷⁷. Крім адміністративних та господарських обов'язків о. Єремія викладав у семінарії пасторальне богослов'я, методологію, катехитику, риторику та гомілетику: «У своїх викладах був як знаменитий аскет і педагог. Все був повний такту і панування над собою»⁷⁸. Також він добре володів французькою мовою, знав моральне богослов'я та цікавився богословськими та філософськими працями, які друкувалися в тогочасних періодичних виданнях. Завжди цікавився справами та навчанням своїх вихованців, притому щотижня мав окрему конференцію, що стосувалася семінарійного життя і мету майбутнього священничого покликання. Отець Ананевич далі згадує:

Я дійсно за весь час чотирьох років частого, майже щоденного бачення з о. Ректором не завважив у нього ніяких блудів, противно він був для мене взором священника, місіонера, монаха [...] Також всі добрі питомі-товариші любили його і день його іменин був для нас святом, коли то могли висказати перед ним наші почування⁷⁹.

Інше важливе свідчення про о. Ломницького залишив знову ж таки його колишній вихованець о. Степан Бахталовський, ЧНІ, який так про нього згадував: «Він давав того духа духовного [...] і його питомці любили [...] о. Ломницький то був мудрий і вчений, бо його виховали ще єзуїти»⁸⁰.

Маючи в минулому великий досвід місійної діяльності, що часто була пов'язана з працею із священниками, це дало йому змогу, як ректору семінарії проявити себе великим виховником священничої молоді. Реальною підтримкою в цій справі була повна прихильність з боку владики Хомишина, який дуже високо цінував о. Єремію і неодноразово послуговувався його порадами.

⁷⁷ Свідчення отця Йосафата Ананевича, Чина Братів Менших про ректора Станіславівської духовної семінарії о. Є. Ломницького // АГСС, 122, 2, 9.

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Свідчення отця Йосафата Ананевича, Чина Братів Менших про ректора Станіславівської духовної семінарії о. Є. Ломницького // АГСС, 122.2. 9.

⁸⁰ Інтерв'ю с. Францішки Библів, СНДМ з о. Степаном Бахталовським, ЧНІ // АГСС, 122. 2. 7, с. 2 і 4.

Однак після 1910 року у пресі друкувалося чимало статей, які обвинувачували Станіславівського єпископа Григорія Хомишина та ректора семінарії о. Ломницького у тому, що ті спонукають семінаристів до celibату⁸¹. Ця ідея не знайшла великої підтримки серед греко-католицького духовенства, яке, можливо не завжди розуміло особливості покликання неодружених священників. Тому celibат сприймався досить опозиційно. І хоча неодружене священство в Станіславівській семінарії офіційно було введене 1920 року, вже після смерті о. Ломницького, однак ця полеміка стала причиною інколи гострої критики в сторону його особи⁸². Обов'язки ректора о. Єремія виконував до свого арешту 1915 року.

1.5. Арешт та заслання в Сибірськ. Передчасна смерть

Під час I Світової війни Галичина стала плацдармом воєнних дій між Австро-Угорською та Російською імперіями. В першому етапі боротьби російська армія отримала перемогу, і вже 3 вересня 1914 року зайняла Львів. Таким чином, давній план царської політики, щодо приєднання Галичини до Російської імперії почав поступово здійснюватися. Так, наприклад, новопризначений генерал-губернатор граф О. Бобринський заявив: «Галичина та Лемківщина, – споконвіку корінна частина єдиної великої Русі [...] повинна бути базована на російських основах. Я буду тут впроваджувати російську мову і устрій»⁸³. У Львові та Станіславові було закрито всі українські установи та часописи, натомість, почали відкривати курси російської мови, друкувати підручники тощо. Однак особлива увага окупантів була звернена проти

⁸¹ В маю сего року Станіславівський єпископ Хомишин висвятив в celibаті трьох кандидатів священничого звання, а то оо. Березка, Сенишина і Малицького, а в найблизшій часі буде висвячених знов кількох celibсів, До безженства спонукав їх головно ректор о. Ломницький, що веде як відомо завзяту пропаганду безженности між своїми питомцями.

Новинки: Нові celibси // *Діло*. Ч.126. Львів, дня 25 (12) липня 1910, с. 5.

⁸² Повідомлення про смерть о. Є. Ломницького // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 427, арк. 88.

⁸³ Наталія Полонська-Василенко. *Історія України від середини XVII століття до 1923 року*, т. 2. Київ 1993, с. 445.

УГКЦ, зокрема її глави митрополита Андрея Шептицького, якого 19 вересня 1914 року було арештовано і вивезено до монастирської тюрми в Суздалі. Опісля послідували інші арешти і висилки до Росії «небезпечних» і «підозрілих» українських церковних та політичних діячів. За статистикою, лише через київські суди та тюрми перейшло близько 12 тисяч осіб, які згодом були вивезені на заслання в Сибір⁸⁴. Царська політика будь-якими методами намагалася знищити національну та релігійну свідомість галичан, доценту викоринити «мазепинський рух» та доказати суспільству, що вони є правдивими росіянами⁸⁵.

Отець Єремія Ломницький дуже добре усвідомлював дану ситуацію, яка склалася внаслідок війни, особливо те, що його, ректора Станіславівської духовної семінарії, відомого релігійного діяча, врешті довірену особу владики Хомишина, російські війська при першій нагоді арештують. Причому отець мав можливість на час воєнних дій виїхати до Відня, однак цього не зробив. Чому він не зважився на такий крок, згадує о. Василь Навроцький:

Рік 1914. Друга половина серпня в Станіславові. Чути зразу глухий, опісля щораз виразніший гуркіт гармат від Галича. Місто упостошило [...] Я полишився, щоби щойно в останній хвилині з ріднею фірами виїхати в надвірнянські гори, там переждати, на мою думку, пару місяців війни і вертати до Станіслава. Перед самим від'їздом пішов розпрощатись з о. Ломницьким. Ще раз його переконував і намавляв до виїзду, бо на мою думку його першого російські війська заберуть. На те одержав я категоричну відповідь: «Ніяк не виїду, а лишуся. Міг би я виїхати і гроші на дорогу маю і певно виїхав би, якби не одно. Мушу опікуватися сестрами і боронити їх перед солдатами. Се мій обов'язок, ти добре знаєш, бо ж вони [...]» не доповів. Я додав : «твір твого духа»⁸⁶.

Отець Єремія як співзасновник згромадження сестер служебниць НДМ почувався зобов'язаним залишитись у місті, щоб в разі небезпеки допомогти їм. Тим часом знаючи, що за ним вже слідкують, писав свої розпорядження «як роблять ті, що в останнє говорять»⁸⁷. Незважаючи на це, отець надалі продовжував духовно

⁸⁴ Наталія Полонська-Василенко. *Історія України від середини XVII століття до 1923 року*, с. 445.

⁸⁵ І. Васькович. *Шкільництво в Україні (1905-1920 роки)*. Київ 1996, с. 31.

⁸⁶ о. В. Навроцький. Хто є основником Згромадження СС. Служебниць ПР. Д. М.? // *Нива*. Ч. 6-7. Львів 1993, с. 237.

⁸⁷ с. О. Дикун. *Оснування й розвій Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Диви Марії*, с. 195.

підтримувати сестер, але його «поважний тон переймав їх ляком й тривогою та підсував сумні здогади»⁸⁸, які згодом стали реальними. Вже 20 січня 1915 року начальник жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини Мезенцов секретно видав наказ про обшук та арешт отців Івана Гордієвського та Єремії Ломницького⁸⁹, що і було здійснено 24 січня⁹⁰. Під час ревізії skonфіскували всі письмові напрацювання отця та пред'явили документ про вивезення його до Симбірська на весь час воєнного положення Галичини. Однак отець звернувся до коменданта з проханням попроситися із сестрами служебницями, на що отримав згоду. Сестра Олена Дикун згадує про це в своїй історії так:

о. Ломницький пішов до каплиці, де зібрались сестри, вийняв Найсвятіші Тайни з кивота, поблагословив сестер, сказав кілька прасцальних слів і зачав: «Под Твою милость». Місто співу понеслось голосне ридання. Лише отець співав. Жовнір зворушивсь до сліз і просив прощення, що отця забирає, оправдувався, що сповняє обов'язок. Отець пригорнув його і успокоїв. Попрощався зі сестрами. Пам'ятав ще сказати, що дозволяє сестрам зложити обіти⁹¹.

Хоча сестри напевне не очікували, що це буде остання зустріч із своїм співзасновником. Після цього його відвели до магістратури, де був замкнений під вартою, опісля відвезли до Галича, а звідтам до Києва, звідки сестри отримали від нього останнього листа. 5 лютого, з Києва о. Ломницького вивезли в місто Симбірськ разом із о. мітратом Іваном Гордієвським, о. Полікарпом Марцінюком, ЧСВВ, о. Шкромидою, о. Любінецьким, о. Носковським, радником Теодором Біленьким із Самбора, лікарем др. Володимиром Яновичем, професором Іваном Дем'янчуком, професором Грицаком та іншими⁹².

Згідно із документами, що відносяться до справи арешту та заслання отців Ломницького та Гордієвського можна зробити висновок, що причиною до цього стали

⁸⁸ с. О. Дикун. *Оснування й розвій Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії*, с. 195.

⁸⁹ Центральний державний історичний архів України в Києві (далі ЦДІАУК), ф. 365, оп. 2, спр. 20, арк. 175.

⁹⁰ Там само, арк. 190.

⁹¹ с. О. Дикун. *Оснування й розвій Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії*, с. 196-197.

⁹² І. Филиппак-Р. Лукань. *Окружна Головна Школа в Лаврові // Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 128.

обвинувачення російських окупантів в тому, що вони були: «На чолі Мазепинського руху і головними його керівниками в місті Станіславові»⁹³, «ці священники весь час проводили між населенням ворожу пропаганду не боячись навіть відкрито виступати проти російського уряду»⁹⁴. Тому така їх досить смілива антиросійська діяльність як найбільш впливових осіб Станіславова, привела до заслання. Цієї співпраці та авторитету отців напевне боявся і сам полковник Мезенцов, який видав наказ щоби Ломницького та Гордієвського вивозили із міста окремо один від другого⁹⁵.

Про перебування та останні дні життя о. Єремії в Симбірську свідчить спомин Теодора Біленького. Він згадує, що отець був: «Поважний, кремезної будови, але з милим виразом лиця, з сивіючою бородою, уймаючою мовою був блаженної пам'яті о. ректор Єремія Ломницький»⁹⁶. Оскільки він жив в окремій кімнаті, тому до нього майже щодня ходилися ті, що перебували на засланні та обговорювали власні плани після повернення з неволі. Отець Єремія «був милий та говірливий у товаристві»⁹⁷, часто розповідав різні епізоди із свого життя про вступлення до Василянського Чину, поїздки до Росії, працю в Станіславівській духовній семінарії та служіння сестер служебниць. Згодом о. Ломницького та деяких інших в'язнів переселили в дім прапорщика Г.В Мунтяна, який був розташований навпроти Казанського собору. Ця зміна принесла певну свободу, оскільки священники мали можливість служити Святі Літургії в місцевому латинському костелі, парохом якого був о. Цакул, а вірні численно могли брати участь в них.

Далі Теодор Біленький згадує: «О. Ломницького знали в Симбірську, бо ж звертав він увагу на себе поставою, повагою, особливо ж бородою. Неоден москаль означав

⁹³ ЦДІАУК, ф. 365, оп. 2, спр. 20, арк. 199

⁹⁴ Там само, арк. 198.

⁹⁵ Там само, арк. 175.

⁹⁶ І. Филипчак-Р. Лукань. Округна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 128.

⁹⁷ Там само, с. 128.

його: «этот батюшка с бородой»⁹⁸, крім того в одній із своїх попередніх поїздок в Росію він відвідав це місто.

Отець жив великим бажанням повернутися в Україну і зробити ще багато справ, які б послужили для її духовного розвитку. Однак вже від кількох років він хворів на ревматизм, і через це був змушений від довшого часу ходити з палицею. Великим негативним впливом на процес цієї хвороби, що спричинило її поступову та прогресивну дію були арешт та заслання. Тому о. Ломницький прислухався до порад, які мали на меті улегшити його терпіння спричинені ревматизмом, розпочав лікування, яке полягало у тому, щоби під час прийняття душу з гарячою водою, зразу ж опісля ставати під холодний. Отець, який дбав про власне здоров'я, постановив щоразу сповняти ці вимогливі дії, і здавалось, що це пішло йому на користь.

Тим часом в одному польському виданні, яке виходило у Києві було надруковане повідомлення, що отця Єремію Ломницького є іменовано на єпископа Перемиської єпархії⁹⁹. Це стало причиною до поздоровлень в сторону особи отця. Однак хвороба та спосіб її лікування, який все-таки не приніс жодного покращення, привели до передчасної смерті о. Ломницького. Теодор Біленький так описує останні хвилини його життя

Перед обідом застукав о. Ломницький до мене через стіну. Зайшов я до його кімнатки. О. Ломницький вернув якраз з бані, положився в убранню, а коли я війшов-сказав: Години мої почислені, не лишаю нікого, та свідомість улегшує мені відхід з сего світа. Коли я здивований не прочувавши дійсного стану-звернув увагу, що передчасні сі чорні думки-о. Ломницький сказав, що дістав в бані апопліктичний удар і просив, щоби я післав до о. Ігумена Марцінюка [...] Старався я потішити, однак о. Ломницький повторив попередньо висказане і додав-маєте родину-дасть Бог, повернете до неї, а я тут остану [...] Пізнішим вечором сиділи ми в комнаті о. Марцінюка, а при недужім оставили прислугу, війшов до нас о. Ректор і притишеним голосом, держачись за груди, висказав-воздуха-воздуха. Піддержали ми його, щоб не впав і відвели у комнату. По півночі опокоївся о. Ломницький¹⁰⁰.

⁹⁸ І. Филипчак-Р. Лукань. Окружна Головна Школа в Лаврові // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 129.

⁹⁹ Там само, с. 129.

¹⁰⁰ Там само.

Описані події сталися 3 липня 1916 року¹⁰¹ на 56 році життя, 34 чернечого покликання та 30 священства.

Ще перед смертю о. Єремія Ломницький висповідався, відновив монаші обіти¹⁰², прийняв Св. Причастя і Тайну Єлипомазання, «усім зарядив, за всіх згадав, сестрам передав благословення й послідне упімнення, щоб любились і держались разом»¹⁰³.

Похорон відбувся наступного дня, тобто 4 липня, щоб з ним могли попрощатись багато людей, домовину перенесли до місцевого костелу. Теодор Біленький далі згадує: «Зібралася не тільки наша громада, але майже всі заслані без різниці народності і таможні городяни»¹⁰⁴, така кількість людей, які прийшли віддати його особі належну пам'ять, свідчить, що отець посідав великими людськими та духовними якостями, а його присутність в Симбірську для багатьох виселенців була підтримкою та прикладом стійкості віри та надії.

Звістка про смерть о. Ломницького через декілька тижнів була відома в Галичині¹⁰⁵, вже за 14 серпня 1916 року протоігуменат отців василіян листами повідомляв про це свої спільноти, в періодичних виданнях також подавали згадку про смерть ректора Станіславівської духовної семінарії. Очевидно, що ця звістка найбільше торкнула згромадження сестер служебниць НДМ, і не лише в Україні, але в інших країнах де від 1902 року вони поширили свій апостолят. Так, у хроніці 1916 року сестер служебниць в Бразилії читаємо: «27 серпня отримали сестри відомість о смерті свого найдорожчого Батька і Основателя Згромадження СС. Служебниць Пречистої Діви

¹⁰¹ Лист о. Полікарпа Марцінюка, ЧСВВ до о. Віталія Градюка, ЧСВВ про смерть в Симбірську о. Єремії Ломницького, ЧСВВ // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 427, арк. 112.

¹⁰² Там само, арк. 112.

¹⁰³ с. О. Дикун. *Основання й розвій Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії*, с. 197.

¹⁰⁴ І. Филипчак-Р. Лукань. *Окружна Головна Школа в Лаврові // Analecta Ordinis s. Basilii Magni*, с. 129.

¹⁰⁵ Повідомлення о. Савицького про смерть о. Ломницького.

Ваше Високопреподобіє!

З жалом доношу о сумній дуже вістці – о одной більше страті, іменно о смерті в Симбірській губернії собратія нашого бл. п. о. Ломницького, ректора семінара в Станіславові, котрий як нам донесено із Києва, помер на днях нагло. Не діждалися бідні браття наші оглядати рідного краю, своєї землі, відай суджено їм було перенестися до вічної вітчизни [...]. Нехай мати наша земля легкою їм буде, а пам'ять праведників од рода в род.

Лаішев, 8 липня, 1916 // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 427, арк. 157.

Марії Впр. Отця Єремії Ломницького»¹⁰⁶. А в хроніці сестер служебниць в Канаді читаємо наступне: «В тім самім році 3 липня стратили ми нашого Добродія-Батька та Заложителя нашого згромадження Впр. отця Єремію Ломницького. Обширніший опис його життя та смерти є описані в нашім спільнім пом'янику, ту лиш слід згадати, що покійний помер на вигнання на Сибірі, в місті Симбірську»¹⁰⁷. Саме ці слова найкраще охарактеризовують значення його особи в історії заснування та духовної формації згромадження, для якого він віддав «найбільшу частину свого життя і всі ідеали душі»¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Хроніка сс. Служебниць в Бразилії за 1916 рік // АГСС.

¹⁰⁷ Хроніка сс. Служебниць в Канаді // АГСС, 122, 1, 12, с. 99.

¹⁰⁸ Особова справа о. Є. Ломницького, ЧСВВ // ЦДІАУЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 777, арк. 38-39.